

GLASOVIRSKI
KONCERTI
SERGEJA
PROKOFJEVA

mario pavčević

Od svih skladateljskih opusa XX. stoljeća namijenjenih glasoviru, čini se da se s današnje vremenske distance može potvrditi da središnje mjesto pripada opusu Sergeja Prokofjeva. Njegovih pet glasovirskih koncerata, devet glasovirskih sonata, te mnoštvo minijatura, više ili manje formalno vezanih u cikluse ("Sarkazmi", "Visions fugitives", "Etide", "Tokata", da nabrojimo samo one najpoznatije), čine jedan sasvim izniman, raznorodan, inovativan i inventivan niz vrijednih, inspirativno teških i rado sviranih skladbi. O svom skladateljskom stilu najtočnije se izrazio Prokofjev sâm u autobiografskim skicama objavljenim 1941. godine u časopisu "Sovjetska muzika", istaknuvši kao najvažnije karakteristike svojih kompozicija: klasični pravac, uvođenje novih skladateljskih elemenata, tokatni odnosno motorički stil, liričnost, te grotesku. Svjestan sam da se ovaj Prokofjevljev citat redovito rabi kad se govori o njegovim skladbama, no rijetko koji umjetnik u povijesti glazbe bio je u stanju tako precizno i objektivno progovoriti o vlastitom skladateljskom djelovanju, pa uz navedene stilske i ugođajne postupke i karakteristike valja s naše strane dodatno istaći upravo objektivnost i logičnost kao temelj formalnog i racionalnog, te iskrenost i težnju za individualnošću kao ono subjektivno što zrači iz njegove glazbe.

Sve navedene odrednice njegove glazbe očituju se i skladno objedinjuju u njegovim glasovirskim koncertima. Za razliku od Rahmanjihova i Stravinskog posjedovao dozvolu izlaska iz Rusije te se nije morao ograđivati od svojih slavenskih korijena, svjestan da će se iz svijeta takozvane avangarde i demokracije uvijek moći vratiti u domovinu. Činjenica da je bio pravi virtuoz za glasovirom u velikoj se mjeri ogleda u fakturi njegovih klavirskih koncerata, podarivši glasovirskoj literaturi neka nova suzvučja. On glasovir tretira često kao udaraljku s frekvencijskim rasponom od osam oktava, ostavljajući srednju, inače najkorišteniju lagu, tek za lirske melodijske momente imitiranja ljudskoga glasa. Vrste udara pri izvođenju njegovih koncerata dakako nisu propisane, no gustoća fakture i poželjna prštavost i zvučnost koje se od pojedinih pasaža očekuju diktiraju izvođaču uporabu adekvatnih anatomskih poluga (prst, ručni zglob, podlaktica) pri dodiru tipaka. Usporedba s Franzom Lisztom kao prethodnim velikim pijanistom-skladateljem koji je znalački koristio vlastitu virtuoznost i tehničku izbrusenost kao skladateljski potencijal i skladateljsku tehniku u svojim djelima za glasovir, ponajprije u koncertima, nameće se sama po sebi.

Osim "Četvrtog glasovirskog koncerta u B-duru" za lijevu ruku koji je nastao kao narudžba austrijskog pijanista Paula Wittgensteina i koji je praizveden tek tri godine nakon Prokofjevljeve smrti, sve svoje ostale glasovirske koncerte Prokofjev je praizveo sam. "Prvi glasovirski koncert u Des-duru", praizveden u Moskvi 1912. godine, već dokazuje superiornost studenta Prokofjeva u odnosu na svoje (slavne) učitelje kompozicije, Ljadova i Rimski-Korsakova. Prstna akrobatika u pasažama pomaknutim iz

sredine klavijature, prazne oktave na mjestima gdje se očekuju akordi pune harmonije daju klaviru željeznu boju i čvrstoću, nasuprot prevladavajućem toplog zvuka orkestra. Značajno radikalniji pristup atonalnosti i ekstremniji glazbeni jezik doveli su u "Drugom glasovirskom koncertu u g-molu" do mjestimice barbarske obojenosti zvuka. Praizvedba u Pavlovsku 1913. godine proizvela je skandalozne odjeke, te je Prokofjev odlučio koncert preraditi. Nova verzija prvi je put izvedena u Parizu 1923. godine, ravnao je Serge Koussevitzky, a klavirsku dionicu opet svirao sam skladatelj. Danas najpopularniji, "Treći glasovirski koncert u C-duru" praizveden je u Chicagu 1921. godine. Svoju popularnost vjerojatno može zahvaliti klasičnoj trostavačnoj formi, koketiranju s ruskim folklorom, umjerenom i dobro izbalansiranom spoju tradicionalnog i modernog, te iz njega zračećem, gotovo euforičnom optimizmu. U peterostavačnom "Petom glasovirskom koncertu u G-duru" izmjenjuju se tri brza tokatno pisana stavka s dva lirska. Riječ je možda najuzbudljivijem koncertu, pri čemu su tehnički zahtjevi i za današnja poimanja dovedena do samog ruba izvodilačkih mogućnosti. Hrabro ga je kao solist 1932. godine praizveo sam skladatelj, u vrlo uglednom društvu Berlinskih filharmoničara pod ravnanjem Wilhelma Furtwänglera.

Situacija s diskografskim izdanjima Prokofjevljevih glasovirskih koncerata ni danas nije odveć obilata, iako se poboljšala zadnjih nekoliko dekada. Možda razloge treba tražiti u njihovoj nepotvrđenoj atraktivnosti od strane šire glazbene publike, koja je razumljiva s obzirom da njihov kompliciran slog, slobodne disonance i potpunu lišenost romantičarske

sladunjavosti. Možda razlozi, sasvim objektivno, leže i u iznimnim tehničkim poteškoćama koje solist mora savladati, a da pritom nije adekvatno emotivno nagrađen. Ipak, oni najbolji rado se dokazuju s Prokofjevom. Pogledamo li pregled integralnih snimaka svih pet glasovirskih koncerata, vidimo da se svaka važnija diskografska kuća želi i može podičiti svojim pijanističkim virtuozom. Od desetak integralnih tonskih zapisa svih koncerata ovdje navodim one ponajbolje kronološkim redom:

Vladimir Ashkenazy, LSO André Previn

Philips 452588

Michel Beroff, Gewandhaus Orchester Leipzig, Kurt Masur

EMI Classics 62542

Vladimir Krajnjev, RSO Frankfurt, Dmitrij Kitaenko

Teldec 21038

Yefim Bronfman, Izraelska filharmonija, Zubin Mehta

Sony 52483, 58966

Boris Berman i Horacio Gutierrez, Concertgebouw, N. Järvi

Chandos 8938

Alexander Toradze, Orkestar Marijinskog teatra, V. Gergijev

Philips 462048

Za prvi se izbor teško odlučiti. Teško je pisati o različitostima interpretacija Prokofjevljevih koncerata, no moj izbor je Krajnjev. Evo i zašto. Krajnjev je pijanist vrhunske sviračke tehnike velike različitosti i inteligentnog pristupa tehničkim problemima. On je pijanist koji će o

svakom tehnički teškom mjestu promisliti, isprobati, muzički opravdati te čini se s relativnom lakoćom savladati napisanu prstolomiju. A tehnički savladati i glazbeno uklopiti i opravdati tehnička rješenja za Prokofjevljeve koncerte znači kvalitetno odraditi veliki dio posla. Naime, tehnički zahtjevna i mnogim pijanistima teško dokučiva mjesta čine velik dio stranica ovoga notnog teksta. Ako ih pijanist svlada s lakoćom, ostaje mu sasvim sigurno dovoljno volje, umjetničkog poriva i senzibiliteta izmuzicirati one lirske segmente na sebi drag i privlačan način.

U "Prvom koncertu u Des-duru", op. 10, najdojmljivija je izvedba zaključnog, "Trećeg stavka". Dmitrij Kitaenko od orkestra je dobio legato zvuk izuzetne ujednačenosti i pjevnosti, kojem kontrapunktira oštar *staccato* udar glasovira. Sveukupni dojam je nevjerovatno plastična i transparentna izvedba za tako gustu fakturu ovoga stavka, koji možda svojom strukturom i najviše od svih Prokofjevjevih stavaka ističe solističku ulogu glasovira u odnosu na orkestar.

Najuspjelijom interpretacijom Krajnjeva i Kitaenka čini mi se ona "Drugog klavirskog koncerta u g-molu". Pjevnu prvu temu "Prvoga stavka" Krajnjev razvija postupno, zvučno, začuđujuće ugodnim tonom bez imalo lupanja. Zvuk glasovira je mekan, ugodan i raskošan, a tek u vrlo dugačkoj napornoj kadenci povremeno ubacuje opor(ij)e akcente. Konačno, u *Finalu: Allegro tempestoso* glasovir se pod prstima Krajnjeva pretvara u udaraljku s intonacijom, bez pozornosti o lijepom tonu. Svirka postaje neposredna, neumivena, otvorena, a glazba direktno, bez interpretacijskih filtara, dopire do slušatelja.

U "Trećem glasovirskom koncertu u C-duru", op. 26, do još većeg izražaja dolazi želja interpreta da ne sviraju energično, da ne forsiraju glazbeni protok, nego da prenose samu glazbu, a ne i njenu energiju. Krajnjev je posebno dojmljiv u "Trećem stavku" *Allegro, ma non troppo* u kojem opet oslobađa glazbu napetosti gdje god može, stavljajući rapsodični karakter ovog koncerta u prvi plan. Nevjerovatno duhovito i muzikalno Krajnjev na glasoviru imitira *staccato* teme koje donose pojedini puhački instrumenti, pazeći da glasovirski *staccato* bude jednakog karaktera i trajanja.

U "Četvrtom koncertu u B-duru", op. 53, za lijevu ruku, kad je to objektivno najteže, Krajnjev popušta pred izazovom "moćno parirati orkestru". Stoga mu pasaže i nisu sasvim ujednačene, disonance oporošću bivaju dodatno istaknute, basovi su glomazni, svirka napregnuta. Pohvalno lijepo zvuči dobivena polifonija u samom glasoviru (naravno, samo u njegovoj lijevoj ruci!) u "Trećem stavku".

U "Petom koncertu u G-duru", op. 55, vjerojatno tehnički najzahtjevnijem od svih, Krajnjev je opet na visini zadatka. Svira razigrano, tehnički besprijekorno i glasovir ima nešto superiorniju ulogu u odnosu na orkestar nego u interpretacijama preostalih koncerata. Istaknimo da o uspješnosti ove nesamodopadne i objektivističke interpretacije Vladimira Krajnjeva i Dmitrija Kitaenka svih pet glasovirskih koncerata govori činjenica da je diskografska kuća Teldec višekratno izdavala ove snimke.

Od pojedinačnih izvedaba tog koncerta, dakle onih koji nisu dio gore spomenutih integralnih izvođenja, kvalitetom se posebno izdvajaju:

Prvi glasovirski koncert:

Martha Argerich, BPO, Claudio Abbado	DG 47438
Martha Argerich, Montreal SO, Charles Dutoit	EMI Classics 56654
S. Richter, Moscow SO, K. Kondrashin	Chant LDC 278950
Evgenij Kissin, BPO, Claudio Abbado	DG 39898
William Kapell, Dallas SO, Antal Dorati	Philips 456 853
B. Janis, Moskovska filharmonija, K. Kondrašin	Philips 434 333

Treći glasovirski koncert

Marta Argerich, BPO, Claudio Abbado DG 47438

Izdvojimo Martu Argerich koja je snimila "Treći glasovirski koncert" dvaput, kasnih 1960-ih s Abbodom i kasnih 1990-ih s Dutoitom. Prvu njenu snimku, višestruko nagrađivanu, još i danas mnogi smatraju referentnom interpretacijom ovoga koncerta, koja je umnogome pridonijela njenoj zasluženoj popularnosti koju i danas uživa. Abbado uvodi nas orkestralnim uvodom u koncert u njegovoj impresionističkoj paleti zamagljenih boja, tmurnijih od onih koje se mogu čuti u nekim drugim interpretacijama - disonantni gudači nešto su istaknutiji nego inače. Mlada Argerich ulijeće naglavce, u ludo brzom tempu, pasažama koje su dinamički izrađene i tako još više oživljene, tonski vrlo rafinirano, bez imalo grubosti i trošenja snage. Na akorde nimalo ne čeka, podižući tako tempo, napetost, energiju koja iz glazbe izvire postupnim rastom zvučne mase. Ali tako je i Prokofjev napisao - ekstatično smirenje donosi opet orkestar, prepuštajući glasoviru nezadrživu furioznost i samo jedan smjer - crescendo, naprijed, bez uzmaca. U izrađenoj gradaciji, koju joj omogućuje izvrsna tehnika i očito nevjerojatno spretni ali i snažni prsti pijanistica, stavak završava u iznimno brzom tempu bez daha. Sva ta nagomilana energija vodi do furioznog završetka cijelog ansambla u posljednjem stavku. I kompozitorov prijatelj Svjatoslav Richter je odličan odabir.

Iako se ova interpretacija Marthe Argerich čini savršenom u spoju rasne pijanističke tehnike, osebujnog temperamenta i sposobnosti predavanja ogromne životne energije slušatelju jezikom glazbe, Prokofjevljevo skladateljsko majstorstvo ostavlja još podosta prostora za nove pristupe i drugačija iščitavanja ovoga izuzetnog koncerta.